

Suomalainen koulutus ja itsenäisyys

Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu

4.12.2009

Hyvät uudet ylioppilaat, opiskelijat, arvoisat opettajat ja rehtorit,
kun ulkomaalaisilta kysytään mistä Suomi tunnetaan,
mainitaan heti Nokian jälkeen koulutus. Suomalainen
peruskoulu on siis maailmalla kuuluisampi kuin Kimi
Räikkönen, Alvar Aalto tai joulupukki. Erinomainen koulutus
ja osaaminen ovat keskeisiä tekijöitä niin kansantalouden
kilpailukyvyn kuin suomalaisten hyvinvoinninkin
edistämisessä. Koulutuksella on siksi tärkeä rooli
itsenäisyytemme perustana.

Vaikka lukemaan oppiminen ja hyvä yleissivistys
olivat jo 1800-luvulla suomalaisessa yhteiskunnassa
tavoiteltavia periaatteita, voidaan Suomea kansainvälisessä
vertailussa pitää varsin matalasti koulutettuna kansana aina
1970-luvulle saakka. Ehkä teitä nuorempia kuulijoita
kiinnostaa se, millaista oli suomalainen koulutus teidän
isovanhempienne aikaan.

Sota on aina kansalle raskas kokemus. Siitä huolimatta
elämä jatkuu myös sodan aikana. Suomessa pidettiin tärkeänä,
että sodan aiheuttamista rajoituksista huolimatta länsimainen
demokratia ja parlamentarismi toteutuivat ja koululaitos
pyrittiin pitämään siksi mahdollisuuksien mukaan
toiminnassa. Uskoa tulevaisuuteen oli pidettävä yllä ja sodan
traumaattiset vaikutukset nuoriin oli pyrittävä minimoimaan.

Jatkosodan alettua kesällä 1941 koulutyö käynnistyi
Helsingissä lokakuun alussa. Itä-Karjalan alueella
käynnistettiin kansanopetusta ja perustettiin keskikoulu
Petroskoihin eli Äänislinnaan. Vuonna 1943 siirrettiin
Suomeen kymmeniä tuhansia inkeriläisiä ja myös heidän
lastensa koulutuksesta huolehdittiin. Vanhempien uskoa
koulutukseen ja sen tarjoamaan turvaan osoittaa se, että
jatkosodan aikaan vuonna 1943 perustettiin 17 uutta
oppikoulua. Rintamalla palveli myös lukiolaisia ja heitä varten
järjestettiin opetusta ns. rintamakouluissa, joita oli vuoden
1944 tilastojen mukaan 18 ja niissä opiskeli toista tuhatta
nuorta miestä. Myös oppikoululaisten harrastustoiminnasta
kannettiin huolta. Lokakuussa 1943 pidetyssä koulujen

oppilaskuntien kokouksessa perustettiin Suomen Teiniliitto. Siis sota-ajan satoa oli tämä organisaatio.

Rauhan tultua koululaitos oli mittavien haasteiden edessä. Luovutettujen alueiden ihmiset oli asutettava ja heidän lapsilleen järjestettävä koulutus. Pulaa oli sekä koulutiloista että opettajista. Ennen kaikkea rajaseudun kouluja oli tuhoutunut ja Lapissa saksalaiset polttivat lähes koko koulurakennuskannan maan tasalle. Uusien koulujen rakennustarve oli noin 1200 koulua ja 300 oppilasaruntoa. Rakennustarvikkeista ja ammattitaitoisesta työvoimasta oli huutava pula. Opettajapula oli kuitenkin vakavin ongelma. Sodassa oli kaatunut ja vammautunut runsaasti opettajia. Erytisen suuri tarve opettajista oli syrjäseuduilla. Epäpätevien opettajien osuus opettajakunnasta oli huomattava sekä kansa-että oppikouluissa.

Heti sodan päätyttyä lasten ja nuorten mahdollisuudet kouluttautua riippuivat ratkaisevasti heidän asuinpaikastaan ja vanhempien varallisuudesta. Vuoden 1922 oppivelvollisuuslaissa oli nimittäin säädetty, että oppivelvollisuudesta olivat toistaiseksi vapautettu viittä kilometriä kauempana koulusta asuvat lapset niissä kunnissa, joiden keskimääräinen asukasluku neliökilometriä kohti oli alle kolme. Näiden kuntien lapsista lähes puolet oli oppivelvollisuuden ulkopuolella ja suurimmalla osalla kansakoulu oli jäänyt kokonaan käymättä. Tämä epäkohta korjattiin marraskuussa 1946 annetulla lailla, jonka mukaan oppivelvollisuus tuli täydellisesti voimaan kaikissa kunnissa.

Toisessa ääripäässä oli kaupunkien ja taajamien nuoriso, jolla oli mahdollisuus suorittaa 8-vuotinen kansakoulu, saada sen jälkeen ammatillista koulutusta tai siirtyä jo neljän kouluvuoden jälkeen oppikouluun. Senkin jälkeen, kun oppivelvollisuuslaki oli saatu täyspainoisesti voimaan, koulutuksen alueellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus oli varsin syvällä suomalaisessa yhteiskunnassa. Koulutilojen puutteesta, epäpätevistä opettajista ja heikosta oppilashuollosta kärsivät ennen kaikkea syrjäisten kuntien oppilaat. Oppikouluun siirtyminen oli harvinaista. Pääosa nuorista siirtyikin siksi kansakoulun jälkeen suoraan työelämään. Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu muuttui vuonna 1955 10-luokkaiseksi oppikouluksi, johon siirryttiin kansakoulun toiselta luokalta.

Nykyisen 9-vuotisen peruskoulun rakentaminen kesti aina 1970-luvun alkuun saakka. Peruskoulun keskeisenä tarkoituksena oli pienentää koulutuksellista eriarvoisuutta takaamalla kaikille mahdollisuus hyvään maksuttomaan opetukseen. Oppikoulut muuttuivat vähitellen kunnallisiksi peruskouluiksi. Perusopintonsa onnistuneesti suorittaneiden nuorten määrä lisääntyi ripeästi ja siksi lukioon ja ammatilliseen koulutukseen haluavien määrä myös kasvoi nopeasti. Suomesta oli kasvamassa sivistyksen mahtimaa.

Suomalaista koulutusta pidettiin kuitenkin maailmalla aina vuoden 2001 joulukuun neljänteen päivään saakka aivan tavallisena ja kansainvälisesti keskinkertaisena. Mitä tuona päivänä sitten oikein tapahtui? Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD julkisti tuolloin ensimmäisen PISA-tutkimuksen tulokset Berliinissä. Kaikkien suureksi hämmästykseksi pieni Suomi oli 15-vuotiaiden nuorten lukutaidon, matematiikan ja luonnontieteiden osaamisessa maailman kehittyneiden maiden kärjessä. Aikaisemmat koulutuksen suurvallat, kuten Yhdysvallat, Englanti, Ranska ja Saksa, jäivät kauas taakse. Tämä yksittäinen tapahtuma juoksutti Suomen kertaheitolla pellonlaidalta maailman parrasvaloihin.

Vaatimattomana kansana suomalaisten tarkoituksena ei ole kuitenkaan ollut olla maailman paras koulutuksen alalla. Tätä suomalaista realistista varovaisuutta kuvaa hyvin episodi 1990-luvun alkupuolelta. Silloinen opetusministeri Riitta Uosukainen oli työmatkalla Tukholmassa tapaamassa virkaveljeään. Ruotsin opetusministeri esitteli ministeri Uosukaiselle tavoitteitaan, joiden tarkoituksena oli tehdä Ruotsin koulujärjestelmästä maailman paras vuosituhannen vaihteeseen mennessä. Tähän ministeri Uosukainen totesi pohjoiskarjalaiseen tyyliinsä, että *”meidän suomalaisten tavoitteet ovat paljon vaatimattomammat kuin teidän. Meille nimittäin riittää se, että olemme parempia kuin Ruotsi!”*

Miten vastata ulkomaalaisen ystävän esittämään kysymykseen siitä, mikä suomalaisessa koulussa on niin erikoista ja erilaista? Ulkomaalaisille kannattaa mielestäni kertoa kolmesta asiasta. Ensinnäkin, Suomessa kaikki käyvät peruskoulun, joka on jokaiselle sama. Siitä on seurannut se, että osaamisen erot suomalaisten koulujen välillä ovat maailman pienimmät. Oppilaiden osaamisessa on toki eroja,

kuten muuallakin, mutta meillä peruskoulu on pystynyt tasoittamaan näitä eroja sekä maantieteellisesti että yhteiskunnan eri sosiaaliryhmien välillä. Peruskoulu on myös taannut sen, että lukioon ja ammattikouluihin menevillä nuorilla on hyvä yleissivistys ja riittävät opiskeluvalmiudet jatkaa opintojaan.

Toiseksi, Suomessa on poikkeuksellisen korkeatasoinen opettajankoulutus ja siksi maailman paras opettajakunta. Uskokaa tai älkää, mutta opettaja on meillä vuodesta toiseen lukion päättävien nuorten toiveammatti. Maisterin tutkinto opettajan pätevyysvaatimuksena on kansainvälisesti poikkeuksellinen. Opetustyötä pidetään Suomessa yleisesti mielenkiintoisena ja koulua työpaikkana, jossa opettaja saa käyttää omaa osaamistaan ja persoonaansa parhaan opetuksen aikaansaamiseksi. Useimmissa maissa opettajan työtä kahlitsevat viranomaisten määräykset ja valvonta, eikä opettaja useinkaan saa käyttää riittävästi harkintakykyään omassa työssään. Suomalaiset opettajat ja heidän kanssaan myös opiskelijat nauttivat opettamisen ja oppimisen vapaudesta ja sivistyksellisestä itsenäisyydestä.

Kolmanneksi, suomalaisessa koulussa jokainen saa keskittyä oppimiseen ja omien kykyjensä etsimiseen. Meillä korostetaan luovuutta ja omatoimisuutta aivan toisella tapaa kuin monessa muussa maassa. Ylettömän testaamisen ja kokeisiin valmentautumisen asemesta kouluissamme tarkastellaan mielenkiintoisia, elämän kannalta tärkeitä asioita. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, Kanadassa tai Englannissa oppilaita testataan vuosittain ja näiden testien perusteella sitten ratkaistaan koulujen menestyminen kansallisissa vertailuissa. Siksi opettajat opettavat pääasiassa niitä asioita, joita oppilaiden oletetaan kokeissa tarvitsevan, eikä niitä, joista he ovat kiinnostuneita.

Suomalaisen koulun inhimillistä eetosta kuvaa seuraava tarina pienen koululaisen luottamuksesta omiin kykyihinsä. Vierailin jokin aika sitten ihan tavallisella peruskoululla Pohjanmaalla. Tulimme luokkaan, jossa oli meneillään toisen luokan kuvaamataidon tunti. Rehtori kertoi, että luokan oppilaista kaikki paitsi yksi edistyivät opiskeluissaan mainiosti. Hän oli luokan perällä istuva piirtämiseen paneutunut pikkutyttö. Tuo tyttö oli niin antautunut työlleen, ettei hän kiinnittänyt minuun eikä

rehtoriin mitään huomiota. Kysyin häneltä mitä piirustus esittää. Tyttö sanoi, että hän piirtää kuvaa jumalasta. Rehtori tokaisi siihen, että eihän kukaan tiedä miltä jumala näyttää. ”Kohta tietää”, totesi tyttö.

Hyvät kuulijat, koulutus on näytellyt merkittävää osaa itsenäisen Suomen historiassa. Oppimisen ja sivistyksen merkitys itsenäisen ja hyvinvoivan Suomen tulevaisuuden tekemisessä on entistäkin tärkeämpi. Tietojen ja taitojen oppimisen rinnalle, tai joidenkin mielestä jopa yläpuolelle, ovat nousseet luovuuden, terveen identiteetin ja suvaitsevaisuuden vahvistaminen. Itsenäisyyden perusta on oman kulttuurin ymmärtäminen ja arvostaminen sekä erilaisten ihmisten hyväksyminen ja kunnioittaminen.

Olkaamme ylpeitä suomalaisesta koulusta.

Hyväksykäämme maailman monimuotoisuus.

Iloitkaamme vapaudesta.

Hyvää itsenäisyyspäivää!

Pasi Sahlberg

CIMO